

6. POSTUP PASTORAČNÍHO PORADENSTVÍ TYPU „PŘÍBUZNÝ“

Pastorační poradce, který porozuměl místu nových náboženských hnutí ve společnosti a zákonitostem jejich vývoje (3. kapitola) a který zároveň porozuměl vývoji religiozity člověka a okolnostem vzniku sektářství (4. kapitola), má dostatečný teoretický základ pro pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství.¹ Tento teoretický základ ovšem musejí doprovázet dovednosti ve vykonávání pastorační a poradenské práce. Cesta k rozvíjení těchto dovedností je naznačena v následujících dvou kapitolách, pojednaných podle typu klientů.

Šestá kapitola se zabývá těmi klienty pastoračního poradenství v oblasti sekt a sektářství, jimž jsme ve 5. kapitole vložili do úst otázku: „Co mám dělat?“. Nejčastěji jsou to rodiče, manželé, sourozenci, popř. známí těch dospělých lidí, kteří se připojili k nějaké méně známé náboženské skupině. Klienti proto vyhledávají pomoc poradce s obavou (často s pevným přesvědčením), že se tito jejich příbuzní stali obětí sekty a sektářství. Mají naději, že existují určité sociální dovednosti, které mohou jejich příbuzenské vztahy zlepšit, a stojí o předání těchto dovedností.

Na začátku poradenského procesu je pozornost soustředěna především ke klientovi - k jeho formulaci problému a k jeho příběhu. Pastorační poradce především naslouchá, poskytuje klientovi podporu a připravuje ho na rozhodnutí mezi několika alternativami, jak ve své situaci bude nadále postupovat (6.1). V další fázi poradenského procesu přejímá poradce iniciativu a seznamuje klienta s možnými alternativami řešení a vede ho k rozhodnutí o nich (6.2). Po klientově rozhodnutí následuje závěrečná část poradenského procesu, která obsahuje osvojování a rozvoj dovedností, které klient pro zvolenou alternativu potřebuje, další povzbuzování ze strany poradce, vybavení klienta potřebnými faktickými znalostmi o předmětné náboženské skupině a prognózu dalšího vývoje případu (6.3).

6.1 Příprava k volbě

Dříve než dojde k prvnímu kontaktu pastoračního poradce a jeho klienta (zpravidla po klientově telefonickém objednání), měl by se poradce ujistit, zda ke klientovi nepřistupuje s předsudky, které by poradenský proces mohly ohrozit. Jedním z obvyklých předsudků vůči příbuzným je předpoklad, že sektářstvím jsou zasaženy především nefungující rodiny, v nichž odchod do sekty znamená osvobození ze stálé frustrace. Jiným častým předsudkem je očekávání, že odchod do sekty byl způsoben

hyperprotektivním rodinným nebo manželským prostředím, a že tedy i v tomto případě se jedná o jakýsi radikální pokus o osvobození. Ani tyto dva ani žádné podobné předpoklady se neopírají o relevantní výzkumy.

Přesto může poradce očekávat, že klienti budou mít určité charakteristiky společné. Předně to patrně budou lidé, kteří se v souvislosti se svým případem setkali s nepochopením a možná i stigmatizací ze strany svého okolí. Možná svůj problém se sektářstvím mezi nejbližšími skrývají a stydí se za něj. Vzhledem k relativní výjimečnosti svého problému možná museli poradce dlouho hledat a na této cestě se u mnoha odborníků setkali s nepochopením.

Dále jsou pravděpodobně frustrováni nedostatkem informací o náboženské skupině, o níž se jim jedná. Ani ti, kdo poctivě pátrají po informacích, nebývají uspokojeni, protože nová náboženská hnutí jsou často natolik mladá a mají natolik efemérní charakter, že o nich neexistují žádné spolehlivé objektivní informace, anebo jsou tyto informace pouze povrchní. Některým z klientů je ovšem v pátrání zabráněno dříve, než vůbec mohlo začít, protože nejsou schopni zjistit klíč (název skupiny, jméno vedoucího, název posvátného spisu apod.), který by začátek pátrání umožňoval.

Další frustrující skutečností může být u klientů, o něž se jedná v této kapitole, nemožnost rozhovoru s jejich příbuzným o tématu jeho náboženství. Příbuzný může být buď nepřítomný anebo může jakýkoli hovor na toto téma odmítat. Frustraci klientů z tohoto stavu často značně zvyšuje vědomí podílu na této neuspokojivé situaci - v mnoha případech to totiž byl právě klient, kdo nějakou neuváženou reakcí tento stav podnítl (anebo aspoň k němu poskytl záminku).

EXKURS: Muž (31 let, středoškolské vzdělání) lituje zkratového jednání, jehož se dopustil v situaci, v níž nenacházel řešení pro své manželství se ženou, která konvertovala do Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi. Některé okolnosti, které vedly k manželské krizi po devíti letech manželství a v rodině se čtyřmi dětmi, popisuje takto:²

„Později se mi žena přiznala, že celé 4 roky chodila dům od domu s časopisy a s jejich ‘poselstvím’. Dala děti k někomu na hlídání a šla do tzv. služby...“

Byl jsem čím dál tím víc zmaten. Poté jsem jí nabídl kompromis, že může chodit na shromáždění, ale dům od domu že přes své svědomí nepřenesu. Na to mi řekla, že bude chodit dále dům od domu, a tak už jsem se neudržel a dal jsem jí 4 facky. Uvědomil jsem si, že pokud není ochotná ke kompromisu po dobrém, musím to zkusit po zlém - jiná možnost už mě v té chvíli nenapadla. ... Bylo to maximálně hnusné, děti u toho naštěstí nebyly, nedovedu se s tím sám vyrovnat, že bijí vlastní ženu, kterou stále ještě miluji.“

Těžkou vinu, ba dokonce totální selhání ve své roli, mohou pociťovat ti rodiče, pro něž je extrémně důležité předání určitých kulturních hodnot svým dětem a kteří

pociťují zklamání, že tyto hodnoty jsou nyní odvrženy. Rodičovská očekávání se mohou týkat celé škály hodnot od péče o rodinné vlastnictví přes hodnotu akademického vzdělání, společenského uplatnění až k hodnotám duchovním. Zvláště frustrující může být tato situace pro křesťanské nebo židovské rodiče, kteří mohou pociťovat tíhnutí svého dítěte k nějaké netradiční náboženské skupině za nesplnění svého úkolu, který jim spolu s dítětem svěřil Bůh, a tedy za zklamání Božího očekávání a za selhání s vážnými náboženskými důsledky.

Pocit odcizení, který jsme již zmínili výše, může mít klient i tehdy, když rozhovor s jeho příbuzným je sice možný, ale z druhé strany přicházejí pouze obecné fráze, neurčité náznaky či stereotypní výrazy, které neodpovídají dřívějšímu způsobu uvažování a vyjadřování diskutujícího. Je obvyklé, když tento typ klientů charakterizuje svou situaci výrazem „komunikační zed“ nebo výrazy podobného významu. To může významně zvýšit klientův pocit bezmoci.

K odcizení a frustraci přispívá i vědomí, že klientův příbuzný (o němž se dosud domníval, že je mu velmi blízko) má jakýsi svůj vlastní prostor, kam za ním není možné vkročit. V tomto pro klienta neznámém a nedostupném prostoru je ovlivňován neznámými a nedostupnými lidmi. Někteří z klientů vyjadřují tuto frustraci metaforou ukradení příbuzného (a prozrazují tím nevědomky svou nezdravou posesivnost). Jiní cítí, že o svého příbuzného ještě bojují, a vyjadřují tento pocit obrazem boje s nepřítelem ve tmě, v níž není možné odhadnout, odkud mohou očekávat zásah. Manželé se mohou cítit zaskočení a podvedeni tím, že do manželské smlouvy vstoupili jakoby s jiným partnerem než s tím, který se jim nyní odcizuje.

EXKURS: Klientka středního věku líčí poslední tři měsíce života ve společné domácnosti se synem (22 let, vyučen), který se v této době pravděpodobně stal oddaným Krišny ve společenství Hare Krišna, takto: „Vůbec si už nemáme co říct. Když s ním mluvím, má prázdné oči a hledí kamsi za mne do dálky. Mám dojem, že mi nerozumí anebo mne nevnímá. Přijde domů, zavře se do pokoje... Já vůbec nevím, co tam pořád dělá. Říká, že si čte. To, co mu uvařím, nejí. Kupuje si k jídlu asi něco vlastního a to si pak připravuje u sebe. Říká, že mu nic není a že nic po mně nechce. Zpočátku mu ještě sem tam zavolal nějaký kamarád. Bylo to ale stejné jako se mnou: klidně a tiše jim vysvětloval, že s nimi nikam nepůjde. S ničím mi nepomůže, nic ho nezajímá. Jen ta jeho víra.“

Všechny výše zmíněné (a jistě mnohé další) frustrující momenty může prožívat klient dávno předtím, než poradce vyhledá. Poradce by měl mít stále na mysli různé typy clientských reakcí. Tato typologie mu pomůže ve vedení klienta k dalšímu rozhodování, jak se v jeho situaci zachovat. Britský sociolog James T. Beckford provedl výzkum mezi rodiči členů a bývalých členů Církve sjednocení (munistů) ve Velké Británii. Na základě tohoto výzkumu stanovil tři typy rodičovských odpovědí na příslušnost jejich dětí k tomuto kontroverznímu novému náboženskému hnutí.³

První typ je podle Beckforda charakterizován slovy „nepochopení“ a „zmatení“. Rodiče „typicky přiznávají svou neschopnost vysvětlit, proč se jejich potomci připojili k Církvi sjednocení. ... Jejich dřívější vztah je obvykle charakterizován jako zdravý, ale citově poněkud chladný. ... Typická odpověď příbuzných v této kategorii byla lítost nad faktem, že se člen jejich rodiny připojil k novému náboženskému hnutí, ale nevyjadřovali žádnou touhu ho ze skupiny odvést. Jeho afilace k náboženské skupině byla zjevně považována za další událost v řadě těch, které již oslabilly rodinné svazky...“⁴

Druhý typ reakce rodiny je v Beckfordově výzkumu „nejlépe charakterizován jako vše prostupující akutní hněv, s nímž se někteří příbuzní museli vyrovnávat po dlouhé časové období. Nejsilnějším elementem jejich vyjádření bylo přesvědčení, že konvertité byli nečestně zmanipulováni ve všech stádiích náboru a během postupného angažování se v aktivitách Církve sjednocení. Tato 'teorie opouzdření' byla vyjádřena v takových obviněních jako 'vymytí mozku', 'řízení myšlení' nebo 'zotročení'. Důkazem na podporu těchto obvinění byly obvykle rychlé změny v konvertitově poznávacím procesu, emocionální rovnováze, ve vztahu k příbuzným a v zájmu o současné dění... Rodina byla typicky charakterizována jako navzájem blízká a citově vřelá... K popisu výchovných způsobů byly používány pojmy jako 'pevný' nebo 'pořádný' a zřídka bylo zaznamenáno odmítnutí rodičovské autority. ... [Rodiče - pozn. Z. V.] nemohli pochopit, ... jak jejich nejlepší úsilí vychovat dítě způsobem, který považovali za pevný a čestný, mohlo přinést výsledek ve zdánlivě náhlém a nečekaném zavržení rodičovského domova a všeho, co reprezentoval... Příbuzní nemohli přijít na žádné okolnosti v jejich rodině, které by dávaly konverzi smysl. Jedinou možnou alternativou bylo hledat faktory mimo rodinu a mimo konvertitovu osobnost a jeho vlastnosti, protože jedině tak bylo možné hádanku vyřešit.“⁵

EXKURS: Manželská dvojice ve středním věku vyhledala poradce ve věci své dcery (vysokoškolačky, 24 let), která se mimo vědomí rodičů dostala do kontaktu s Církví sjednocení (s tzv. munisty). Několik dní před jejich návštěvou nečekaně oznámila rodičům, že se bude velmi brzy vdávat, a to v cizí zemi a za muže, s nímž se doposud osobně nesetkala. V rozhovoru s rodiči vyznala svou novou náboženskou orientaci.

Reakce rodičů, zvláště otce, byla velmi prudká. Rozhovor skončil hádkou a odchodem dcery do budovy církve. Další dny strávil otec - státní úředník v dobrém postavení - zjišťováním možností, jak dceři zabránit vycestovat a v nástupu do letadla, jak docílit uzavření české mise Církve sjednocení, jaké jsou možnosti podání trestního oznámení na české představitele munistů, jak docílit vydání předběžného opatření, které by zabránilo dceři odjet, atd. Otcovo společenské postavení mu po celou dobu, která do odjezdu dcery zbývala, umožnilo být velmi aktivním bojovníkem proti náboženské skupině své dcery. První návštěva poradce tak byla pouhou součástí jeho hledání možností, jak dceři zabránit v odjezdu.

Toto jeho úsilí se ovšem nakonec ukázalo jako marné. Teprve po odletu dcery byli manželé ochotni při další návštěvě skutečně naslouchat poradci a dospět k rozumné alternativě, jak s dcerou nadále rozvíjet vztah. Tato alternativa přinesla určité ovoce po asi dvou letech.

Třetí rodičovská reakce, kterou Beckford popsal, byla ambivalentní. Tito rodiče si nebyli jisti, jak příslušnost svého dospělého dítěte k Církvi sjednocení hodnotit. Zdáli se být lépe informováni a nepoužívali metaforu „vymývání mozku“ nebo „kontrola myšlení“. „Namísto toho,“ pokračuje Beckford, „jejich obraz konvertity byl obrazem odpovědného jedince, který sice neměl štěstí a který dostal špatné rady, ale jehož schopnost samostatného rozhodování nebyla zpochybněna. ... [Rodiče - pozn. Z. V.] vyjadřovali smutek z pocitu, že jsou vyřazeni z konvertitova nově nalezeného života, že s ním nemohou sdílet jeho zájmy a hodnoty ... [V rodinných vztazích - pozn. Z. V.] byl obvykle dán důraz na volnou výměnu myšlenek a pocitů v atmosféře, která byla povzbuzující pro nezávislost a experimentování ... Obvyklými odpověďmi na dilemata, v nichž se tito příbuzní nacházeli, byla nečinnost nebo nesnadná rezignace. Za každou cenu se chtěli vyhnout nenapravitelným škodám ve vztahu, který si většína z nich dosud s konvertitou do Církve sjednocení zachovala.“⁶

Ačkoli se Beckfordův výzkum týkal rodičů, podobné typy reakcí bychom našli i u ostatních klientů, kteří vyhledali pastoračního poradce kvůli svému příbuznému. Je třeba počítat, že mezi těmi, kdo se na poradce obrátí, je více zmatených a rozzlobených (či nešťastných) příbuzných Beckfordova prvního nebo druhého typu než rezignovaných, které Beckford popsal jako třetí. To se patrně ukáže brzy po začátku rozhovoru stejně jako to, jakou výše zmíněnou frustraci asi prožívá klient nejintenzivněji. Tyto postoje, určené ještě před začátkem rozhovoru, klienta pochopitelně do jisté míry předurčují k některé z níže popsanych variant rozhodnutí.

Tato všechna možná klientova východiska by měl mít poradce na zřeteli již v úvodní části poradenského procesu, protože právě ta je velmi důležitá pro vybudování důvěry mezi klientem a poradcem. Hlavní náplní úvodní části je klientova prezentace jeho problému. Na straně poradce se očekává nejen naslouchání, ale i signály sympatií a pochopení, projevy naděje a optimismu a prozíravé rozpoznání úskalí, která by mohla poradenský proces ohrozit. Vrcholem úvodní části je pak klientovo rozhodnutí mezi několika alternativami.

Při naslouchání by měl poradce získat klientovu důvěru a ujistit ho, že jeho situaci rozumí a s náboženskou skupinou, o níž klient hovoří, má zkušenosti. Zde poradci pomohou faktické informace, které jsou o různých alternativních náboženských skupinách k dispozici i v češtině.⁷ Určité informace o nich bývají také k dispozici na síti Internet. Oba tyto zdroje je třeba kriticky posuzovat. V poradenském procesu není role faktických informací přeceňována - větší důraz je kladen na vztah s klientem a předání dovedností, - přesto mají fakta o předmětné náboženské skupině význam hlavně pro jistotu klienta a pak (jak je připomenuto ještě v 6.3) pro kvalifikovanou prognózu.

Snad již v průběhu naslouchání, ale každopádně dříve, než se klient rozhodne, jak se svým problémem dále naložit, by se poradce měl pokusit uvolnit atmosféru, která může být stísněna frustrujícími zážitky a pocity klienta, a umožnit mu rozhodnutí, které bude těmito negativními emocemi co nejméně určováno. Tímto uvolňujícím momentem může být poradcův optimismus a naděje. Je samozřejmě jen lépe, pokud tato naděje může být napájena i ze zdrojů víry. Ale i odborné analýzy⁸ poskytují řadu optimistických motivů (viz 3. a 4. kapitola). Navíc - „nezanedbatelný je také fakt, že rodičovský optimismus dítě pravděpodobně vytuší a že sám tento optimismus uvolní napětí a napomůže pozitivnímu vývoji vztahů,“⁹ uvádíme ve starším článku o vztahu rodičů k dětem v sektě; totéž ovšem platí v každém vztahu blízkých osob.

V poradenském procesu se poradce může setkat s několika nástrahami, na něž by měl být připraven hned na jeho počátku. Předně je zde nástraha nechat se vtáhnout do klientovy racionalizace příčin tragické události. Pro některé příbuzné je velmi těžké vyrovnat se s událostí, kterou vnímají jako tragickou, např. se sebevraždou svého dítěte, s radikálním odchodem životního partnera, s manželstvím svého dítěte s cizincem a jeho odchodem do kulturně odlišného prostředí apod. Taková událost může být pro klienta natolik nepochopitelná a tajemná, že pro ni hledá vysvětlení v oblasti sekt, tedy v oblasti, která je pro něho stejně nepochopitelná a tajemná. Pastí pro poradce je přistoupit na toto vysvětlení a angažovat se v případě, o němž se nakonec ukáže, že neměl s žádnou sektou ani podobnou skupinou nic společného. V mnoha případech je pochopitelně možné pátrat spolu s klienty na základě jejich někdy velmi kusých informací. S touto nástrahou je ovšem třeba vždy počítat.

Další pastí pro poradce je nechat se vtáhnout do rodinných a manželských problémů. Rodič může např. využít konverzi dítěte do podezřelé náboženské skupiny k tomu, aby obvinil svého manželského partnera, a získal tak výhodu v dlouhodobém manželském konfliktu. Konverze jednoho z manželů může být pro druhého záminkou k rozchodu s ním, ačkoli rozchod mohl již dlouho plánovat. V takových případech je velmi důležité poradcově hodnocení náboženské skupiny, o níž se v tom kterém případě jedná, a její společenské nebezpečnosti, protože toto hodnocení se může stát argumentem nejen v manželském i jiném konfliktu, ale může být přeneseno i do soudní síně v rozvodovém, opatrovnickém i jiném řízení. Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství má zajisté velmi blízko k rodinnému a manželskému poradenství, o to spíše je ale potřeba, aby se poradce držel toho problému, kvůli němuž byl kontaktován. Pro řešení rodinných a manželských krizí by měl doporučit jiného odborníka, anebo alespoň vést obě agendy odděleně.

Také očekávání, která vkládají klienti do možností a schopností poradce, se mohou stát překážkou na cestě k jejich rozhodnutí, jaké řešení situace přijmout. Psychiatr David Halperin si na jednom místě povzddechl, že psychiatr je v některých případech viděn jako ten, kdo je schopen křísit mrtvé. Pak ale „je rodina člena sekty zklamána, když psychiatr ... necharismatickým způsobem zdůrazňuje udržení komunikace se členem sekty“.¹⁰ Někteří klienti očekávají od poradce akci otevřenou nebo skrytou interence v duchu známého a oblíbeného českého vydání knihy výstupového poradce

Stevena Hassana¹¹ a někteří dokonce na základě zahraniční literatury vyžadují únos a deprogramování svého blízkého. V takových situacích je velmi dobré (jak již bylo řečeno výše - 2.3), když poradce není za svůj výkon honorován klientem. To mu umožní snáze se vyhnout roli nástroje v klientových rukou. Poradce pak může přesměrovat klientovu objednávku spíše, než aby musel přizpůsobit svou nabídku a byl vystaven tlaku jednat proti svým zásadám.

EXKURS: Klient (muž, pravděpodobně mladšího věku) v rámci poradenského procesu prostřednictvím elektronické pošty nesmlouvavě žádal o deprogramování mladé ženy, která se přestěhovala do hlavního města a připojila se ke společenství rosikrucianů. Na poradcova vysvětlující a zklidňující slova a na nabídku jiných alternativ, jak se k oné ženě zachovat, reagoval - kromě jiného - touto větou: „Také jsem vás chtěl poprosit, abyste si svoje ukolébavky nechal pro nešťastně zamilované chlapce, kteří ještě chodí na diskotéky.“ Další korespondence ovšem naznačila, že pro klienta je problémem spíše ukončení vztahu ze strany oné mladé ženy než údajné „vymytí jejího mozku“ rosikrucianů. Poradenský proces nebyl úspěšně dokončen.

Další korekce se týká pojmu „sekta“ a „sektářství“. Způsob, jakým byly tyto pojmy vysvětleny a definovány ve 3., resp. ve 4. kapitole, umožňuje poradci s pochopením přijmout každé klientovo stanovisko, neboť všechny náboženské skupiny mohly být v minulosti nebo mohou být v přítomnosti chápány společností jako sekta a protože v psychickém a duchovním vývoji každého člověka jsou zajisté období, která podporují sektářskou závislost na vnější autoritě. Zároveň ale dynamický moment v chápání, které je popsáno v těchto kapitolách, poradci dovoluje vést klienta k nadhledu ve vztahu k těmto pejorativním pojmům a hlavně - umožňuje mu nikoli lacinou, ale dobře podloženou naději na postupné zlepšování jeho rodinné situace. Je výborné, pokud tato naděje může být podepřena i křesťanským zvěstováním Boží milosti, která se klene nad všemi omyly člověka, ať se pro ně rozhodl bez cizího přispění, nebo ať byl do nich vmanipulován. Křesťanská víra také samozřejmě pomáhá překonat očekávání klientů, která se týkají života jejich příbuzných, poukazem na hodnoty, které překračují hodnotu vzdělání, dobrého zaměstnání, spořádaného rodinného života atd.

Pojmy „sekta“ a „sektářství“ a poradcovo rozhodnutí, zda je možné předmětnou náboženskou skupinu považovat za sektu či nikoli, mohou být pro klienta velmi důležité. Poradce tohoto klientova zájmu pochopitelně může využít k tomu, aby jeho (často velmi zjednodušené, statické vidění) přesměroval k dynamickému chápání v tom smyslu, jak je uvedeno výše. Přesto důležitější než znalost teorie je posílení klientových dovedností, které mu umožní vyrovnat se pozitivně se svou situací. A tyto dovednosti nejsou diametrálně odlišné, ať se v jeho situaci jedná o nové náboženské hnutí, které není vhodné nazvat sektou, o náboženskou skupinu, u níž je varovně označení „sekta“

pochopitelné, o sektářské společenství uprostřed etablovaného náboženství, anebo o sektářskou dynamiku obchodní, politické nebo jakékoli jiné skupiny. Je tedy na poradci, aby tento případný klientův zájem pokud možno přesměřoval od emocionálně zatíženého pojmu „sekta“ k možnostem nápravy vztahů, usmíření apod. mezi jeho blízkými.

Jiné jemné přesměrování, které je v některých případech nutné provést ještě před klientovým rozhodnutím, se týká různých teorií, jimiž si klienti mohou vysvětlovat příslušnost svého příbuzného k náboženské skupině, jež je - podle nich - sektou. Mohou se snažit svalit „vinu“ za tuto situaci na manželského partnera, rodiče, na jiné blízké osoby, na samotného člena sekty, na sebe anebo na sektu.

V otázce podílu člena sekty na způsobu jeho konverze by poradce měl klienta přesměřovat od „koncepce pasivní oběti“ nebo naopak od „koncepce ryze samostatného rozhodnutí“ k vyváženějšímu pohledu (v duchu 4. kapitoly), který počítá se silou skupiny i s účinností psychické manipulace, ale ani první ani druhé nedémonizuje. Vážnější situace ovšem nastává v tom případě, kdy klient není ochoten vzdát se svých konspiračních teorií a představ o sektě jako zločinecké organizaci. Takový klient může chtít „proti sektě bojovat“ různými způsoby: mobilizovat policii a tajné služby, infiltrovat se do sekty, připravovat soudní procesy apod. Může také vyvíjet na poradce značný tlak, aby ho v těchto akcích podporoval. Takové klientské konspirační teorii a její důsledkům musí poradce čelit ve dvojitě směřující: jednak si musí být vědom, že klientova teorie může být příznakem jeho (třeba počínající) vážné duševní choroby, jednak musí učinit všechno pro to, aby se poradce sám - pokud možno - nenechal do žádné akce na podporu takové konspirační teorie zatáhnout.

Jinou vážnou situaci může znamenat ta klientova teorie, která přisuzuje vinu jemu samému. Pocit těžké viny před lidmi i Bohem (jak jsme se o něm již zmínili výše) může vyžadovat samostatnou pastýřskou nebo psychologickou pomoc.

Jak jsme viděli, na začátku procesu pastoračního poradenství v oblasti sekt a sektářství se poradce setkává s několika důležitými úkoly: předně je to podpora klienta a ujištění, že se nachází se svým problémem na správné adrese; dále pak soustředěné naslouchání a případné doplňování faktů o předmětné náboženské skupině do mozaiky klientových znalostí a zkušeností; na dalším místě mezi úkoly stojí zprostředkování nadějnějšího pohledu do budoucna; a nakonec pak - při vědomí výše naznačených nástrah a překážek - vedení klienta k rozhodnutí, jakou alternativu budoucího postupu si zvolí.

6.2 Vedení klienta k rozhodnutí

Otázkou poradenských alternativ se zabývá výstupový poradce Michael D. Langone.¹² Rozlišuje pět možností, mezi nimiž klienti výstupového poradenství mohou volit. První možností je trpná akceptace faktu, že konverze příbuzného je dlouhodobá, pokud ne dokonce celoživotní záležitost. Langone přiznává, že tato možnost nebyla mezi

jeho klienty oblíbená, což naznačuje, že výstupové poradenství vyhledávají především rodiče, kteří by nejlépe vyhovovali Beckfordovu druhému typu. O této variantě Langone říká, že se může ukázat nejmoudřejší, i když může být pro klienty velmi těžké snažit se pochopit životní styl svého příbuzného a respektovat jeho samostatnost.

Druhou možností pro klienta je podle Langona vyjadřovat nesouhlas se svým příbuzným a zároveň jeho cestu tolerovat. I tato možnost může být velmi těžká a volí ji obvykle příbuzní, jimž jiná možnost nezbývá. Za třetí možnost Langone považuje toleranci ze strany klienta, ale zároveň jeho aktivní snahu o to, aby jeho příbuzný svou příslušnost k náboženské skupině přehodnotil. Langone upozorňuje, že to pro klienta znamená vytvořit určitou strategii, jak maximalizovat svůj vliv na příbuzného. Zároveň takový klient musí podle Langona vytvořit podpůrný a kontrolní systém, který by dovoľoval tuto strategii revidovat.

Jako čtvrtou možnost uvádí Langone „záchranu“;¹³ toto slovo má v uvozovkách. „Záchranou“ myslí především deprogramování a píše, že „ačkoli mnoho bývalých členů násilné deprogramování veřejně podpořilo jako nezbytný způsob osvobození lidí z otroctví sekty, zůstává tento proces právně a psychologicky riskantní. Jeho selhání může někdy způsobit nenapravitelnou škodu vztahu mezi rodiči a dětmi, a může dokonce vyústit do soudního procesu.“ Dále Langone připomíná, že „rostoucí porozumění pro fenomén sekt přináší větší ocenění těm metodám, které konverzitu vedou dobrovolně k tomu, aby svou afilaci k sektě přehodnotil.“¹⁴ Zde Langone jistě myslí na výstupové poradenství.

Konečně poslední možností je pro Langona zavržení dítěte, uváděné s otazníkem. Langone tuto možnost komentuje slovy: „Zavržení dítěte je formou zbavení se nepříjemné reality. Ačkoli se zdá, že mnoho osob je schopných běžně jednat, když popřou částí reality, hloubka a důležitost svazku rodiče a dítěte nedává naději, že by se tato možnost obešla bez vážných psychických následků. A to dokonce ani tehdy, když přerušeni styků je méně stresující než stálý, intenzivní a neřešitelný rodinný konflikt. Z tohoto důvodu *by rodiče, kteří tuto možnost zvažují, měli vyhledat profesionální pomoc*“¹⁵ (zdůraznil Langone).

Langonových pět možností¹⁶ vychází z koncepce výstupového poradenství. Na základě východisek a cílů, které jsou odlišné od výstupového poradenství, doporučujeme pouze tři alternativy. Jednu z nich s Langonem plně sdílíme - je jí Langonova první alternativa akceptace (u nás druhá alternativa). Přijímáme i pátou alternativu („zavržení“), která je pravděpodobně v našem pojetí podstatně častější než u Langona, neboť v naší klientele jsou všichni příbuzní (nejen rodiče, ale i manželé, dokonce i nesezdaní partneři) příslušníka sekty, a tedy tato alternativa má také podobu rozvodu v manželství nebo rozchodu v partnerství. Oproti Langonovi proto tuto alternativu nazýváme „odloučení“ a pojednáváme o ní na prvním místě.

Naše třetí alternativa se v některých momentech kryje s Langonovými dvěma alternativami tolerance, doprovázené pasivním (Langonova druhá alternativa), nebo aktivním (Langonova třetí alternativa) vyjadřováním nesouhlasu. Narozdíl od Langona ale nepočítáme s žádnou činností,¹⁷ která by se týkala příslušníka sekty (klientova

příbuzného) a veškeré poradenství zaměřujeme na klientovu přípravu na situaci, kdy jeho příbuzný sektu dobrovolně a bez klientova úsilí opustí. Tuto (v našem pojetí třetí) alternativu proto nazýváme „příprava na návrat“. Langonovu čtvrtou alternativu („záchranu“, tj. deprogramování) klientovi nenabízíme ani o ní s ním neuvažujeme.

Pastorační poradce samozřejmě může před klienta předestřít alternativy, které bude formulovat poněkud odlišně. Měl by ale dbát na to, aby to byl v každém případě klient, kdo se rozhodne pro další kroky a aby si klient byl vědom své odpovědnosti za toto rozhodnutí. Ačkoli každá alternativa naznačuje různou míru dalšího poradce angažmá v daném případě, měly by alternativy být předloženy bez osobního zaujetí a - pokud není vyžádáno nebo zřetelně očekáváno - i bez mravního hodnocení.

Klientovo rozhodování obsahuje důležité motivy. Především pro něho může být povzbuzující, že opouští pasivní roli, do níž ho jeho příbuzný postavil, a že opět získává alespoň částečně podíl na vývoji situace. Dále pro něho může být důležité a povzbuzující vědomí, že ve stejné situaci se ocitlo již mnoho lidí před ním a že se jedná o situaci, která má své již dříve „prošlapané“, standardní alternativy řešení. Pokud se navíc rozhodne pro řešení, které počítá s jeho aktivním přístupem (třetí, ale částečně i druhá naše alternativa), může se samo rozhodnutí stát motivujícím faktorem.

První alternativou klienta, který vyhledá pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství v roli příbuzného, je odloučení. Tato alternativa přichází v úvahu nejčastěji v případě dosud nesezdaných párů (tyto případy zařazujeme také do okruhu příbuzných). Jedná se o situaci, kdy buď jeden partner konvertuje do sektářského prostředí, nebo se jeden z dvojice až po určité době trvání známosti dozví o příslušnosti svého partnera k některé ze sektářství podezřelé skupině. Úkolem poradce v těchto případech je seznámit klienta s možnými zvláštnostmi manželského a rodinného života, které by kvůli této příslušnosti mohly nastat. Zvláště důležité jsou otázky výchovy a náboženské výchovy případných společných dětí. Klient by také měl být upozorněn na to, že náboženské otázky budou hrát v oblasti shody mezi manželi pravděpodobně stále větší, ne-li prvořadou roli. Je také třeba, aby klient vzal v úvahu pravděpodobnou dynamiku dané náboženské společnosti (více o tom ve 3. kapitole) a pravděpodobnou dynamiku vývoje religiozity svého partnera (více o tom v 4. kapitole).

Některé tyto otázky mohou hrát roli i v podobném případě manželské dvojice. Pro každý typ vztahů (v nesezdané dvojici, mezi manželi, ve vztahu dítěte k rodiči i rodiče k dítěti) by poradce měl na jedné straně velmi jasně klientovi sdělit, že sektářství se v životě jeho blízkého pravděpodobně stane pouhou epizodou, zatímco odloučení (rozvod a jakýkoli rozchod) hrozí definitivností. Na druhé straně by poradce měl mít na zřeteli skutečnost, že setrvání ve vztahu může být pro klienta velmi náročné a vzhledem k některým okolnostem (např. zdravotním) v některých případech i nemožné. Rozhodnutí musí být pouze na něm.

Další dvě alternativy (akceptace a příprava na návrat) nestojí v žádném případě proti sobě. Spíše je třeba chápat je jako stupně: i ti klienti, kteří se rozhodnou pro přípravu na návrat, musejí projít stupněm akceptace. Důvodem je také to, že provádění

alternativy přípravy na návrat zdaleka nezáleží jen na samotných klientech, ale do značné míry na tom, co jim okolnosti a jejich příbuzní „dovolí“. Je např. možné, že manžel ženy, která se stala příslušnicí sekty, odmítne alternativy odloučení i akceptace a rozhodne se pro nesnadný a dlouhý proces přípravy na návrat. Nepřítomnost manželky ho ovšem může odsoudit do alternativy akceptace, případně může k odloučení dojít z jejího podnětu.

Akceptace jako druhá alternativa a zároveň jako předstupeň třetí alternativy znamená pro klienta přiznat si „omezené možnosti, které rodič vůči dospělému dítěti má, a rozhodnout se akceptovat právo dospělých dětí na vlastní život. Je dobré také zároveň v klidu zhodnotit rodinnou situaci a pokusit se odhalit její možné příčiny: odchod do sekty může být následkem touhy emancipovat se vůči přílišné rodičovské péči, nebo naopak reakcí na náhlou ztrátu vazeb s blízkými lidmi, může být výsledkem příliš autoritativní náboženské výchovy, nebo naopak důsledkem její totální absence apod. Výsledkem takového zhodnocení by nemělo být obviňování žádného účastníka rodinného života, ale spíše pochopení motivů jednání každého z nich. Odchod dítěte do sekty (ať už toto pejorativní označení užíváme právem či ne) by tak měl ztratit svou nepochopitelnost a démoničnost.“¹⁸

Článek, z něhož tento citát pochází, je zaměřen na vztah rodičů a dospělých dětí, které se připojily k náboženské skupině, již rodiče vnímají jako sektářskou. Stejně zásady ale platí i v dalších příbuzenských vztazích. Tak i v manželství je připojení pouze jednoho partnera k radikální, pro druhého nepřijatelné náboženské skupině pravděpodobně důsledkem déletrvající nespokojenosti. Ta nemusí být vůbec reflektována, a přesto může být u jednoho z nich velmi intenzivně prožívána. Typickým příkladem takové situace je osamělost, kterou navzdory „normálnímu“ manželskému životu mohou pociťovat manželky na mateřské dovolené (zvláště s novorozeným prvním dítětem) nebo v domácnosti.

Nově zhodnocena by měla být i očekávání, která zůstala kvůli příslušnosti příbuzného k sektě nesplněna. Klienti by se měli pokusit tato očekávání týkající se budoucnosti, rodinného života apod. opustit, protože nesplněná očekávání se mohou stát překážkou vztahů.

Další součástí alternativy akceptace je vědomá rezignace na jakoukoli agresi a na jakékoli jednání, které by mohlo být příbuzným jako agrese pociťováno, jde tedy nejen o fyzickou, ale slovní, a dokonce i citovou agresi. Takové jednání, „které je dítětem pociťováno jako nátlakové, je zbytečné z toho důvodu, že rodiči nemůže přinést vítězství. I když je to pro ně jistě trpké zjištění, rodiče shledávají, že nejsou již pro své dítě autoritou a že někdo jiný (sekta) má na něj daleko větší vliv než oni sami. Proti tomuto vlivu jsou bezmocní zvláště v oblasti náboženské argumentace, protože z pozice dítěte oni náboženství 'nerozumějí', doktrínu 'nechápu' a nikdy nepocítili, jak 'skvělá' je skupina, do níž chce jejich dítě patřit. Zvláště je třeba upozornit na to, že toto jednání je zbytečné, ať jsou argumenty jakkoli přesvědčivé, zaručeně pravdivé apod. I to, co ze strany rodičů vypadá jako naprosto jasný důkaz falešnosti doktríny, zvrhlosti vůdce atd., nemá pro dítě žádnou pravdivostní hodnotu, když ji samo nechce

připustit.¹⁹ Totéž platí i v ostatních vztazích, i když např. autorita jednoho z manželů nebo sourozence je jistě s rodičovskou autoritou nesrovnatelná.

Jak dále upozorňujeme ve starší práci, která se zabývá vztahem rodičů a dětí, ale která může být snadno aplikována i na další příbuzenské vztahy, „nátlakové, agresivní jednání bývá ovšem nejen zbytečné, ale i kontraproduktivní. Čím je totiž rodič úspěšnější ve vytváření tlaku, tím spíše docílí destrukce svého vztahu s dítětem. Čím napjatější je atmosféra setkání s rodiči a čím více si dítě musí dávat pozor na to, odkud přijde další útok, tím více samozřejmě lne ke své skupině, která ho zvláště na začátku dosyta zahrnuje přátelskou pozorností a pocitem bezpečí. Navíc - pokud si skupina opravdu zaslouží označení 'sekta', pokusí se vazbu svého nového člena posílit negativním hodnocením jeho dosavadního okolí. Rodičovská agrese tedy dítěti jen potvrdí to, co negativního mu bylo o prostředí jeho rodiny naznačeno. Dodá navíc dítěti vědomí důležitosti jeho 'boje', ochotu trpět a přinášet 'oběti', pocit 'pronásledování' a další pocity, které narušují vztah k rodičům a posilují vazbu k sektě."²⁰

Patrně proto se Langone domnívá, že klientova akceptace může být „nejmoudřejší“ alternativou (zmínili jsme to již v 6.1). Klient touto alternativou poskytuje příbuznému čas dospět či překonat krizové období života, aniž by tento proces byl uměle urychlován nebo podporován. Tato alternativa může přinést dobré výsledky především v nových náboženských hnutích, na nichž je patrný rychlý vývoj a jejichž sektářské chování je možno přisoudit spíše nadšenectví a nerozvážnosti než propracovaným metodám manipulace. Na druhou stranu příslušník náboženské společnosti, která si dlouhodobě zachovává radikalitu a brání denominalizaci (podle 3. kapitoly) a která dlouhodobě brání svým příslušníkům v duchovním a snad i dalším osobnostním vývoji (podle 4. kapitoly), nebude zřejmě postojem akceptace nijak motivován překonat manipulativní jednání „své“ skupiny a svou příslušnost k ní přehodnotit. O to ovšem řada klientů, kteří si zvolí akceptaci, nemusí ani stát. Přesto by tato teoretická úvaha, která váží výhody a nevýhody akceptace vzhledem k očekávanému vývoji té které náboženské skupiny, měla být součástí poradcová rozhovoru s klientem dříve, než se pro některou alternativu rozhodne.

O cíli akceptace říká již citovaný článek o rodičích a dětech toto: „Reálným cílem není např. návrat dítěte do dětských botiček - rodiče by se měli vzdát představy společného života s dítětem v jedné domácnosti, společných dovolených apod. ... cílem [akceptace - pozn. Z. V.] je možné nazvat úsilí rodičů, aby jejich dítě prožilo život, který ono samo považuje za šťastný, aby spolu měli kontakt a přátelské vztahy, aby se mohli případně těšit z vnoučat atp.²¹

Již poslední, třetí alternativou, která může být nabídnuta klientovi pastoračního poradenství v oblasti sekt a sektářství, je příprava na návrat. Tato příprava se týká - jak již bylo řečeno - pouze klienta popř. těch, jež klient požádá o spolupráci. „Je paradoxní a někdy i nepříjemné,“ říká již několikrát citovaný článek v závěru, „že rodiče [a další příbuzní - pozn. Z. V.] přicházejí na konzultaci s přáním, aby se změnily jejich děti, a odcházejí s návodem, co změnit na sobě a na svém okolí. Nezbyvá ovšem

než jim připomenout starou pravdu: často se říká, že nejtěžší je sektu opustit, ale ve skutečnosti je ještě těžší nalézt prostředí, kam z ní lze odejít.²²

Toto prostředí může být připraveno pouze dobrými vztahy. Je na klientovi, který si zvolí alternativu přípravy na návrat, aby je budoval. Řečeno opět slovy článku o rodičích a dětech, „právě vztah s dítětem je fakticky to jediné, co rodič má na své straně. Veškeré své úsilí by tedy měl napnout k tomu, aby tento vztah udržoval a posiloval. Záleží samozřejmě na konkrétní situaci, ale v každém případě by měl být udržován alespoň minimální kontakt (pravidelnými) telefonáty či dopisy. Je také dobré více projevovat lásku drobnými pozornostmi a dárky a nenechat se vyvést z míry (někdy okázalým) nezájmem či odmítáním. Každopádně je třeba nalézt střední cestu mezi respektem k životnímu postoji dítěte se vším, co k němu patří (tedy třeba i dlouhým periodám bez odezvy) a stálým projevováním zájmu, lásky a pozornosti.

Osvědčuje se, když rodič vyjadřuje postoj, který beze slov sděluje bezpodmínečnou lásku: máme tě rádi, i když s tebou nesouhlasíme, zůstáváš naším dítětem, i když sis zvolil cestu, kterou nepovažujeme za nejlepší, máš naprostou svobodu, ale budeš vždy bez výčitek vítán, možná děláme chyby, ale nepřestáváme být rodiči a dětmi. Tento postoj ovšem nesmí mít rysy shovívavosti nebo trpělivosti, ale naopak by měl vyjadřovat respekt dospělých, na stejné úrovni stojících lidí.²³ Respekt k odlišné náboženské orientaci a k jinému životnímu stylu může být snazší v případě manželského vztahu; na druhou stranu ale v tomto vztahu hrozí odcizení více než u pokrevního příbuzenství.

O nutnosti jiného chování rodičů k dospělým dětem říká Markowitz,²⁴ že „rodiče potřebují učinit změnu od vychovávání dítěte (kdy rodiče činí rozhodnutí, starají se o vhodné prostředí, poskytují stravu, ubytování, peníze, auto a další vybavení) k vytvoření dospělého vztahu s ním. Odpovědnost rodičů za finance jejich dětí by měla klesnout kromě zvláštních příčin, jakými jsou nemoc, nezaměstnanost anebo období bezprostředně po odchodu ze sekty. Citová podpora rodičů a povzbuzení by měly být hlavní oporou vztahu s jejich mladým dospělým synem nebo dcerou.“

„Zatěžkávací zkouškou vztahů,“ pokračuje naše již několikrát citovaná starší práce (a bylo by možné doplnit, že nejenom vztahů rodičů a dětí, ale i vztahů manželských), „se často nečekaně brzy stanou finanční záležitosti. Zkušenost ukazuje, že na jejich uspořádání velmi záleží. Rodiče by především měli mít jasno v tom, že svými finančními prostředky jejich dospělé dítě může nakládat podle svého. Měli by se vzdát intervence ve prospěch jeho peněz, 'ztracených' v sektě, i když se důvodně domnívají, že dítě tuto ztrátu později palčivě pocítí. Stejně dospělé a respektující chování by měli očekávat i od dítěte: pokud např. kvůli sektě opustilo školu, mělo by začít adekvátní částkou přispívat rodičům na byt a stravu. Pokud si vybralo život v sektě, mělo by se o sebe umět postarat. Pravidelné masivní rodičovské podpory nejsou na místě. Ve finanční nouzi jsou lepší půjčky, které dávají rodičům možnost vést dítě k odpovědnému a uspořádanému jednání.“²⁵ Stejně jako u odstavce o respektu k odlišnému životnímu způsobu blízkého člověka v sektě musíme i zde doplnit, že také dohoda

o finančním uspořádání bývá mezi manžely snazší, ale vytváří zase snadněji nebezpečí úplného odcizení.

Budování vztahů může být u alternativy přípravy na návrat doplněno mobilizací ostatních členů rodiny, příbuzných a přátel. Klient je může (a dáváme opět slovo citovanému článku) „taktně požádat, aby i oni rozvíjeli co nejvíce kontaktů a aby se pokoušeli zprostředkovat blízkému člověku i jiné zážitky, než jaké má v sektě. Dobré postavení mají pro tento úkol zejména sourozenci, kteří mohou nalézt dost námětů ke společným akcím mimo sektu. Ovšem i zde je třeba být připraven na odmítnutí. - Vhodným nástrojem na straně rodiny i přátel se mohou stát společné příjemné vzpomínky (např. díky rodinnému albu), které samy naznačí, že mimo sektu nebylo a není všechno tak beznadějné a špatné, jak sekta nyní líčí.“²⁶

Při návrhu na mobilizaci příbuzných se můžeme setkat s obavami klientů, že vliv sekty zasáhne i další příbuzenstvo. Zkušenost ovšem ukazuje, že případy, kdy manipulující náboženská skupina přitáhne další členy rodiny, jsou řídké. Pokud skupina skutečně používá psychickou manipulaci, pak ti, kdo na ni hledí zvnějšku, tuto manipulaci většinou lehce odhalí a - pokud se s ní dostanou do styku - dokáží jí čelit.

Budování vztahu je těžko si představit bez klientova projevení zájmu o náboženskou skupinu svého příbuzného. Následující řádky je možné opět snadno vztáhnout i na manželské i jiné vztahy: „Pokud ... rodiče ... budou chtít ... vzdorovat ... tlaku na nového člena ze strany sekty a pokud v tom chtějí být věrohodní, budou muset sami vyjít do určité míry vstříc působení sekty. Měli by každopádně projevit o novou společnost svého dítěte zájem, neodmítat a priori literaturu sekty a snad přijmout i pozvání na některou její akci. Každopádně by své dítě měli vždy vyslechnout, pokud se jim snaží své postoje objasnit a vysvětlit. Reakce na tento tlak by jistě neměla být pokrytecká a rodič by se nikdy neměl snižovat k jakémukoli předstírání ve snaze se dítěti zavděčit.“

Na druhou stranu by se ovšem měl naučit ocenit na jednotlivých příslušnících sekty všechno, co s dobrým svědomím ocenit může (např. mravní zásady, obětavost, ochotu působit ve prospěch světa apod.) a zároveň nekonfrontačně vyjádřit pochybnost nad tím, co není možné hodnotit pozitivně. Postojem 'Ano, ale...' se mu pravděpodobně podaří rozmlžit ostré hranice mezi záležitostmi sekty a okolního světa a přivést své dítě alespoň částečně ke kritickému rozvažování a k pohledu, který není černobílý. - Téma rozhovoru je dobré pokud možno vždy směřovat spíše k vnitřnímu duchovnímu prožívání, k etickým otázkám či všednímu praktickému životu. Problémům postavení vůdce, oprávněnosti jeho nároku na autoritu a dogmatům je naopak lépe se vyhnout, neboť vždy hrozí ostrou konfrontací.“²⁷

Tuto část kapitoly můžeme shrnout slovy psychiatra Halperina, která se vztahují především na rodiče, kteří mají své děti v sektě, ale která je možné aplikovat i na jiné případy i na jiné způsoby pomoci než psychiatrické: „Psychiatrova role v práci s rodinami člena sekty je velmi komplexní. Na začátku práce nebo v prvních stádiích příslušnosti k sektě může psychiatrova podpora a vedení mobilizovat samu rodinu. Když se díky úsilí ze strany rodiny podaří zachovat otevřenou a neodsuzující

komunikaci se členem sekty, může to v prvních stádiích stačit k tomu, aby člen sekty svou příslušnost přehodnotil. V pozdějších stádiích příslušnosti k sektě může psychiatrova podpora pomoci nastolit v rodině rozumné vztahy k dětem [které jsou příslušníky sekty - pozn. Z. V.]. Otevřenost rodiny může urychlit proces dospívání, který nakonec členu sekty dovolí přehodnotit svou příslušnost nebo nastolit se skupinou vztah, který by nebyl vykořisťující.“²⁸ Nutno doplnit, že Halperin pokračuje doporučením, jak se má psychiatr zachovat v méně optimistických případech, kdy jsou děti v sektách nebo jejich děti zbaveny odpovídající lékařské péče nebo jsou jiným způsobem zneužívány. Připomíná nám tím, že v oblasti sekt existují těžké situace, takže poradcův optimismus nesmí být zjednodušující a laciný.

6.3 Závěrečná fáze poradenského procesu

Pokud se klient rozhodl pro jednu ze tří variant, poradce tuto variantu s klientem rozvíjí na základě klientovy konkrétní životní situace. V případě první varianty (odloučení) může doporučit jiného specialistu, nejspíše poradce (či pastoračního poradce) v oblasti manželství a rodičovství, případně psychologa či psychiatra. Pokud to jeho kompetence dovolují, může nabídnout pomoc i v rámci své pastorační péče. Každopádně se ale klientova objednávka nachází již za hranicemi oblasti sekt a sektářství.

V případě alternativ akceptace a přípravy návratu může být toto rozvíjení klientových dovedností a postupné zpřesňování jeho chápání vlastní situace rozloženo do více návštěv pastoračního poradce. Práce s klientem tak může být dlouhodobá zvláště tehdy, pokud nachází další oblasti, v nichž je možné připravit návrat (pokud např. může zapojit vlastní rodinu) nebo pokud se situace s klientovým příbuzným rychle vyvíjí. Toto rozvíjení a zpřesňování je ze strany poradce podpíráno předáváním dalších faktických znalostí o skupině, o níž se jedná - o způsobu života jejích členů, o jejich pohledu na manželství a výchovu dětí, o stravovacích návycích, pravidelných činnostech apod. V tomto bodě již není možné se vyhnout rozhovoru o základních prvcích víry dotyčné skupiny, protože její chování je samozřejmě podloženo sdílenou vírou jejích členů. Poradce musí citlivě odměřovat dávku těchto faktických informací a mít na paměti, že pro klienta má větší hodnotu zaujmout správné postoje a osvojit si správné mechanismy chování než získat vyčerpávající sumu informací. Při práci s druhotnými zdroji informací je třeba počítat s jejich možnou nevyvážeností a s možnou zaujatostí jejích autorů.

Na faktické informace navazuje v závěrečné fázi poradenského procesu prognóza budoucího vývoje skupiny, jejího členstva i jednotlivce uprostřed ní. Jak bylo již několikrát zdůrazněno, velmi důležitou součástí poradenství je sdílení naděje a společné hledání zdrojů optimismu jak v zákonitostech vývoje sekt a sektářství, tak v duchovní oblasti. Klient by měl být povzbuzen k tomu, aby byl trpělivý, ochoten se učit a přiznat chyby. Zkušenost ukazuje, že těžká situace, v níž se klient nachází, může

znamenat i značný přínos pro jeho vlastní život, bude-li ochoten ke změně svých priorit i návyků. Změna klientova očekávání od jeho příbuzného již byla také několikrát zmíněna.

Podpora naděje a optimismu je také účelem mobilizace emocionálních zdrojů, k níž by měl poradce klienta vyzvat. Každá ze tří alternativ, mezi nimiž se klient rozhodoval, s sebou přináší množství pochybností a citově náročných situací. Klient musí pečovat sám o sebe a dělit se o tyto náročné situace s těmi, kdo mu mohou poskytnout citovou podporu. Jak říkají ve své příručce pro rodiče Rossova a Langone, „jedním z nejcennějších přínosů v řešení problému je přítel, od něhož je možné získat jak poctivý pohled z jiné strany, tak emocionální podporu.“²⁹ V některých případech je péče o sebe (třeba i terapeutická) dokonce prvním nutným klientovým krokem, který musí předcházet začátku uskutečňování zvolené alternativy.

Určitou pomocí může být pro klienty kontakt s jinými lidmi, kteří procházejí (anebo snad již prošli) podobnou životní zkušeností. Pastorační poradce může tento kontakt doporučit či zprostředkovat, měl by tak ale učinit s rozvážností a opatrností. Výsledkem kontaktu může být i podpora postojů a vzorců chování, které by v zájmu příbuzného měly být spíše opuštěny. Není nám známo, že by v České republice existovala např. nějaká rodičovská podpůrná organizace, ale i pro jednotlivé kontakty platí varování, které učinil Opatrný: „Nevýhodou těchto sdružení je, že jejich členové mají v podstatě jeden společný problém, a tedy poměrně zúžený úhel pohledu. Co rozhodně není dobré, ... je podporování rodičů v animozitě vůči sektě. ... Spíš je třeba je podporovat ve velké výdrži.“³⁰

V poslední fázi poradenského procesu by klient měl být také upozorněn na možnost neúspěchu při prosazování zvolené alternativy. Měl by si být jist, že s poradcem může alternativy diskutovat znovu a nacházet jiné možnosti. Otevřené dveře pro další klientovu návštěvu jsou samozřejmostí.

6.4 Shrnutí

Nejvýznamnější klientelou pastoračního poradenství v otázkách sektářství jsou lidé, kteří se obávají o své příbuzné (děti, manžele, rodiče), neboť se tito připojili (nebo hodlají připojit) k náboženské skupině, jež je většinou společností nebo klienty samými označována jako „sekta“. Pastorační poradce bere v úvahu možná předporozumění, předsudky a subjektivní potíže těchto klientů, které se vytvořily ještě před prvním kontaktem s poradcem. To mu pomáhá akceptovat klientovu verzi příběhu a s empatií mu poskytovat podporu, ačkoli jeho vlastní vidění problému může být od klientovy verze odlišné. Znalosti z oboru sociologie náboženství a vývojové psychologie, jejichž základy zde byly podány ve 3. a 4. kapitole, pak poradci v rozhovoru s klientem umožňují jednak dokreslení a zpřesnění klientova příběhu, jednak prosvětlení klientova obzoru naděje, která z těchto znalostí vyplývá.

V další části poradenského procesu poradce předestírá před klienta možnosti, jak se s vylíčenou situací vyrovnat. Rozeznáváme tři základní možnosti, nazvané „odloučení“, „akceptace“ a „příprava na návrat“. Pastorační poradce se samozřejmě účastní klientova rozhodovacího procesu, dbá ovšem na to, aby klientovo rozhodnutí bylo svobodné, informované a - pokud možno - emocionálně nezátížené. Za toto rozhodnutí klient přebírá plnou odpovědnost.

Poslední fáze poradenského procesu se soustředí na rozvíjení těch klientových znalostí a dovedností, které mu umožní jednat v souladu se zvolenou alternativou. Poradenský rozhovor je stále nesen duchem nadějného očekávání, které se v praxi osvědčilo jako významný hojivý prvek jak pro klienta samého, tak pro jeho vztah s příbuzným, kvůli němuž pastorační poradenství vyhledal.

Poznámky

- 1 Stručně je tento teoretický základ popsán v VOJTÍŠEK, Z., Čo poradit príbuzným, *Rozmer* 2005, 8 (1), str. 24-27.
- 2 Korespondence s klientem.
- 3 BECKFORD, J. T., A Typology of Family Responses to a New Religious Movement, in: KASLOW, F., SUSSMAN, M. B. (eds.), *Cults and the Family, Marriage & Family Review* 4 (3/4), The Faworth Press, New York 1982, str. 42-50.
- 4 Tamtéž, str. 42-44.
- 5 Tamtéž, str. 44-47.
- 6 Tamtéž, str. 49-50.
- 7 Základní informace v češtině poskytnou publikace: BARRETT, D. V., *Sekty, kulty, alternativní náboženství*, přeložil Dušan Zbavitel, Nakladatelství Ivo Železný, Praha 1998; ENROTH, R. (ed.), *Průvodce sektami a novými náboženstvími*, přeložil Milan Koldinský, Návrat domů, Praha 1994; HRABAL, F. R. (ed.), *Lexikon náboženských hnutí, sekt a duchovních společností*, CAD Press, Bratislava 1998; LUŽNÝ, D., *Nová náboženská hnutí*, Masarykova univerzita, Brno 1997; VOJTÍŠEK, Z., *Netradiční náboženství u nás*, Ústav filosofie a společenských věd Pedagogické fakulty Vysoké školy pedagogické a Gaudeamus, Hradec Králové 1999; VOJTÍŠEK, Z., *Encyklopedie náboženských směrů v České republice*, Portál, Praha 2004.
- 8 Zajímavý je např. Levinův výzkum radikálních odchodů (mezi něž patří i odchody do alternativních náboženských skupin: „Přes 90% těchto odchodů končí návratem domů během dvou let. ... [Ti, kdo odešli - pozn. Z. V.] jsou schopni se vrátit do životních stylů, které byly nadějí jejich rodičů, a nalézt uspokojení a smysl ve středostavovském světě, který předtím totálně zavrhl. Krátce - jsou schopni využít svůj radikální odchod pro dosažení dospělosti.“ - LEVINE, S., *Radical Departures. Desperate Detours to Growing Up*. Harcourt Brace Jovanovich, Inc., San Diego, London 1984, str. 15.
- 9 VOJTÍŠEK, Z., Změňte nejdřív sebe (s rodiči o jejich dospělých dětech v sektách), *Dingir* 3 (2), str. 4.
- 10 HALPERIN, D. A., Families of Cult Members: Consultation and Treatment, in: GALANTER, M. (ed.), *Cults and New Religions*, ... str. 117.
- 11 HASSAN, S., *Jak čelit psychické manipulaci zhoubných kultů*. Přeložil Jan Čulík. Nakladatelství Tomáše Janečka, Brno 1994
- 12 LANGONE, M. D., *Destructive Cultism. Questions and Answers*. The American Family Foundation, 1982, citováno

- podle: ANDRES, R., LANE, J. R., *Cults & Consequences. The Definitive Handbook*, Jewish Federation Council of Greater Los Angeles 1988, str. 4-11 - 4-13.
- 13 Angl. „rescue“.
- 14 LANGONE, M. D., *Destructive Cultism. Questions and Answers...*
- 15 Tamtéž.
- 16 V pozdější práci Langone spolu s Rossovou mají pět, poněkud odlišně formulovaných „strategií“: (1) vzdálení (angl. „distance“); (2) souhlas; (3) tolerance s vyjádřením nesouhlasu; (4) záchrana - deprogramování; (5) prosazování dobrovolného přehodnocení. Těto poslední možnosti, která je podobná naší alternativě nazvané „příprava na návrat“, je v knize věnována samostatná kapitola. - ROSS, J. C., LANGONE, M. D., *Cults. What Parents Should Know*, ... str. 62-68.
- 17 Stejně jako poradenství v oblasti sekt a sektářství, jež je provozováno na půdě Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů (2.3), nedoporučujeme žádnou akci, která by se přímo týkala příslušníka sekty. Nedoporučujeme usilovat o to, aby tomuto členu bylo poskytnuto výstupové poradenství (podle Langonova konceptu), ani usilovat (podle Hassanova konceptu) o skrytou intervenci.
- 18 VOJTÍŠEK, Z., Změňte nejdřív sebe, ... str. 3.
- 19 Tamtéž, str. 4.
- 20 Tamtéž.
- 21 Tamtéž, str. 3.
- 22 Tamtéž.
- 23 Tamtéž, str. 4.
- 24 MARKOWITZ, A., Guidelines for Families, in: Langone (ed.), *Recovery from Cults...* str. 292.
- 25 VOJTÍŠEK, Z., Změňte nejdřív sebe, ... str. 4.
- 26 Tamtéž.
- 27 Tamtéž.
- 28 HALPERIN, D. A., Families of Cult Members: Consultation and Treatment, in: GALANTER, M. (ed.), *Cult and New Religious Movements. A Report of the American Psychiatric Association*, American Psychiatric Association, Washington 1989, str. 125-126.
- 29 ROSS, J. C., LANGONE, M. D., *Cults. What Parents Should Know*, ... str. 47.
- 30 OPATRŇY, A., *Sekty jako pastorační problém i úkol*, ... str. 14.